

شناسایی و تحلیل نقش صندوق‌های اعتباری خرد در پیشرفت و آبادانی روستاها مطالعه موردی: شهرستان رزن و فامنین

فاطمه کیانی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
یوسف قنبری^۱ - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۱

چکیده

در طی سه دهه اخیر رویکرد اعتبارات خرد به‌عنوان رهیافتی کارآمد، با هدف دسترسی فقرای روستایی به منابع مالی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه اجرا شده و نتایج موفقیت‌آمیزی را به همراه داشته است. وجود سرمایه امکان بهره‌وری از محیط پیرامون را فراهم می‌کند و در نواحی روستایی می‌تواند توسعه پایدار را به همراه داشته باشد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل نقش صندوق‌های اعتباری خرد در پیشرفت و آبادانی روستاها انجام شد. برای گردآوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده گردید. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران، ۳۶۰ خانوار با نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. برای سنجش روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) از نظرات متخصصین و برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ که در حد بسیار متناسب (۰/۹۴) بود استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و به‌منظور تشخیص معنادار بودن روابط بین متغیرها از آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چند متغیره استفاده گردید. نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن، نشان می‌دهد رابطه مثبت و معنی‌داری بین ابعاد اجتماعی، مشارکت، اقتصادی، بهره‌وری، اشتغال، آموزشی و فرهنگی با ایجاد صندوق وجود دارد که در این میان بعد اجتماعی با ضریب ۰/۶۱۷ و بعد مشارکت با ۰/۶۱۲ درصد بالاترین همبستگی را با ایجاد صندوق اعتباری خرد دارد. همچنین ضریب همبستگی پیرسون، نشان می‌دهد بعد اجتماعی و مشارکت به ترتیب با بتای ۰/۴۶۹ و ۰/۲۴۲ بر ایجاد صندوق اعتباری خرد در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد.

واژگان کلیدی: صندوق اعتباری خرد، پیشرفت روستاها، شهرستان رزن، شهرستان فامنین.

مقدمه

روستاها از مهم‌ترین کانون‌های سکونت و فعالیت انسانی به شمار می‌آیند. عقب‌ماندگی و سهم پایین برخورداری از مواهب توسعه ملی لزوم بازاندیشی در مبانی برنامه‌ریزی و تلاش در جهت تغییر شرایط جامعه روستایی را بیشتر نمایان کرده است. کمبود سرمایه در مناطق روستایی که خود ناشی از پایین بودن سطح درآمد و در نتیجه اندک بودن پس‌انداز خانوارها است به‌عنوان یکی از چالش‌های توسعه مناطق روستایی قلمداد می‌شود. این وضعیت علاوه بر این که امکان افزایش ظرفیت بخش‌های تولیدی و به‌کارگیری فناوری‌های نوین را در فرایند تولید در این مناطق با محدودیت مواجه ساخته است، موجب بروز مشکلات اجتماعی نظیر مهاجرت روستاییان به شهرها، بیکاری پنهان و آشکار و تنزل سطح زندگی و رفاه خانوارها نیز گردیده است (هاشمی تبار و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۴). یکی از عوامل ایجاد تغییر فضاهای روستایی، تسهیلات مالی است که با مکانیزم‌ها و اهداف متفاوتی به محیط روستایی ورود پیدا کرده است و در ابعاد مختلف حیات جامعه روستایی را متأثر نموده است. تسهیلات مالی به‌عنوان یکی از حقوق پایه روستاییان و ابزاری مفید در دست برنامه‌ریزان است که می‌تواند زمینه‌ساز تعادل و برابری بیشتر بین جوامع شهری و روستایی و در نهایت عامل برانگیختن توسعه ملی گردد (رحمانی فضلی، ۱۳۸۶: ۲۰). اعتبارات به‌عنوان یک ابزار قدرتمند برای کمک به مردم فقیر جهت سرمایه‌گذاری و شکستن چرخه فقر از طریق بهبود درآمد و پس‌انداز می‌باشد (آتو، ۲۰۰۱: ۱۸۹). ابزار مهم توانمندسازی اقتصادی از طریق واسطه‌گری مالی و اجتماعی است (سایواچیپا، ۲۰۱۳: ۲۲۹). اعتبارات خرد برای تأمین مالی به کسانی است که به‌طور معمول نمی‌توانند از خدمات نهادهای رسمی متداول استفاده نمایند و هدف اصلی آن گردآوری ظرفیت‌ها و توانایی‌ها برای تولید ثروت در میان کارآفرینان فقیر و تأمین منابع پایدار امرارمعاش برای ساکنان روستایی است (فاسورانتی، ۲۰۱۰: ۱۳). اعتبارات خرد، یک نوآوری مالی است. از دیدگاه "توسعه مشارکتی" از اعتبارات خرد انتظار می‌رود که شرایط دسترسی افراد بی‌بضاعت به خدمات مالی را بهبود بخشد. ارتقای مشارکت افراد بی‌بضاعت در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و بالا بردن توان آن‌ها از اهداف اصلی اعتبارات خرد است (نور و دیگران، ۲۰۱۲: ۷۲۴). بررسی‌ها نشان می‌دهد اعطای اعتبارات خرد به فقرای روستایی توانسته است ارتقای تولید و مصرف (ناین، ۲۰۰۸: ۵۴)، فراهم کردن ابزار معیشت پایدار (سمی، ۲۰۰۹: ۳۴) و افزایش درآمد (هاگه، ۲۰۰۸: ۱۶) آن‌ها را به دنبال داشته باشد. این اعتبارات به‌مانند پنجره‌ای افقی از فرصت‌های شغلی را برای جوامع روستایی نمایان می‌سازد (سانیانگ و هانگ، ۲۰۰۸: ۶۶۹). در مجموع با توجه به چارچوب طرح‌ریزی بیان مسئله و مسائل اساسی اشاره‌شده در نواحی روستایی یعنی "کاهش کارایی مدیریتی در اقتصاد روستایی و بی‌ثباتی نظام اقتصادی به‌عنوان عرضه‌کننده خدمات مالی برای روستاییان و همچنین نبود رونق اقتصادی و در پی آن مهاجرت‌های مکرر به علت فقدان شغل مناسب" و با عنایت به وجود انجمن‌های اعتبار و پس‌انداز روستایی به‌عنوان یک فرصت برای کاستن از مشکلات مطروحه می‌باشد. شهرستان رزن و فامنین با داشتن زمینه‌های ایجاد فعالیت‌های اقتصادی و فرصت‌های اشتغال فراوان یکی از مناطقی می‌باشد که آمار بیکاری بالایی دارد و مهاجرت‌های زیادی از آن اتفاق افتاده است. با توجه به محدودیت منابع آب و زمین کشاورزی امکان ایجاد فعالیت کشاورزی برای همه افراد فراهم نیست و باید اقتصاد این روستاها متنوع شود چراکه پتانسیل‌های زیادی برای متنوع اقتصاد این مناطق فراهم می‌باشد اما مشکل اصلی محدودیت توان مالی روستاییان برای ایجاد ظرفیت‌سازی می‌باشد که ایجاد صندوق اعتباری خرد می‌تواند تا حدودی نقدینگی را برای کسب و کارهای خرد و انجام فعالیت‌های تولیدی فراهم سازد. هدف از انجام این پژوهش شناسایی و تحلیل نقش صندوق‌های اعتباری خرد در عرصه‌های روستایی و سنجش میزان علاقه‌مندی روستاییان برای مشارکت در ایجاد صندوق است. برای رسیدن به این هدف فرضیه‌های زیر مورد بررسی قرار گرفتند:

❖ در ایجاد و توسعه صندوق‌های اعتباری خرد در عرصه‌های روستایی عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأثیرگذار می‌باشد.

❖ بین عوامل مشارکتی و اجرایی شدن صندوق‌های اعتباری خرد رابطه مثبت وجود دارد.

❖ مطالعات مختلفی به بررسی تأثیر اعتبارات خرد بر توانمندسازی روستاییان و زنان پرداخته است که برخی از آن‌ها عبارتست از:

آختر و همکاران^۱ (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با عنوان توانمندسازی زنان روستایی در بنگلادش از طریق برنامه‌های اعتباری خرد به این نتیجه رسید که اعتبارات خرد، زنان را در بعد اقتصادی و اجتماعی توانمند می‌کند و فرصتی را فراهم می‌کند که زنان برای خود تجارتی داشته باشند و در نهایت بر آموزش و استانداردهای زندگی بالاتر تأثیر زیادی دارد. لیان و بایر (۲۰۱۶) در مقاله‌ای به اهمیت اعتبارات روستایی در کشورهای در حال توسعه می‌پردازند و به این نتیجه رسیدند که اعتبارات روستایی بر گروه‌های مختلف درآمدی تأثیر یکسانی دارد اما بیشترین اثرات مثبتش روی درآمدهای غیر کشاورزی هست و خانواده‌هایی با شرایط مطلوب اقتصادی بیشتر تمایل دارند از اعتبارات روستایی بهره‌مند شوند. بشرا و همکاران (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان "ارزیابی شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی توانمندسازی زنان در پاکستان" به این نتیجه رسیدند که محتوای آموزش، مشارکت اقتصادی زنان، برخورداری از حساب بانکی و دسترسی به فرصت‌های اقتصادی توسط زنان بر توانمندسازی آنان تأثیرگذار است. مازامدر و لی (۲۰۱۵) در بررسی خود تحت عنوان، چه تأثیری اعتبارات خرد بر معیشت روستاییان دارد؟ یک مقایسه از برنامه‌های اعتباری خرد دولتی و غیردولتی انجام داد. آن‌ها معتقدند که اعتبارات خرد باعث بهبود کیفیت زندگی افراد شده است و همچنین سوءتغذیه کاهش یافته، وضعیت تغذیه، پوشاک، مسکن و آب آشامیدنی بهبود یافته است. نتایج مطالعه وبر و همکاران (۲۰۱۴) با عنوان "توانمندسازی از طریق اعتبارات؛ رابطه بین چرخه وام و سطح توانمندسازی" نشان داد زنانی که وام بیشتری دریافت نموده‌اند نسبت به زنانی که از وام کمتری بهره‌مند بوده‌اند از نظر توانمندشان در سطح بالاتر هستند. سالوا (۲۰۱۳) رابطه میزان سرمایه در صندوق اعتبارات خرد با میزان تحصیلات، حمایت دولت و کارآفرینی صندوق‌های اعتبارات خرد، مثبت و معنادار است. در حالی که رابطه سابقه کارآفرینی با متغیر وابسته (کارآفرینی صندوق‌های اعتبارات خرد) منفی و معنادار است. آونونیو ویتور و همکاران (۲۰۱۲) میزان تحصیلات، عضویت در تشکل‌های تجاری، میزان پس‌انداز در موسسه‌های مالی، رضایت از بهره وام را بر احتمال مشارکت زنان در برنامه‌های اعتبارات خرد تأثیرگذار می‌دانند. لی گان و هو (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای تحت عنوان "تأثیرات رفاهی اعتبارات خرد بر خانوارهای روستایی" به این نتیجه رسیدند که مشارکت در برنامه‌های اعتبارات خرد می‌تواند به بهبود رفاه خانوارها از طریق افزایش درآمد و مصرف کمک کند. همچنین سرمایه‌گذاری وام‌های اعتبارات خرد در فعالیتهای درآمدزا مثل کشاورزی باعث بهبود معیشت آن‌ها شده است. فوآندی و همکاران (۱۳۹۰) معتقدند متغیرهای سطح تحصیلات، دسترسی به نقاط شهری، اطلاع و آگاهی از شرایط تسهیلات، تجربه کاری، میزان استفاده از مجراهای ارتباطی، میزان تسهیلات، میزان رضایت از صندوق، تعداد جلسه‌ها، میزان سرمایه‌گذاری گیرنده تسهیلات، توانایی صندوق در بهبود وضع اقتصادی خانوار و میزان مشارکت مالی در فعالیتهای صندوق با موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی رابطه مثبت و معنادار دارند. زارعی و میرباقری (۱۳۹۲) در مورد عوامل موثر بر گرایش زنان روستایی بر مشارکت در صندوق اعتبارات خرد تحقیقی را در استان مازندران انجام دادند که نشان داد متغیرهای ویژگی‌های شخصیتی زنان روستایی، عوامل فرافردی، میزان هزینه - فایده ناشی از مشارکت در صندوق و ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی زنان روستایی با متغیر وابسته رابطه معنادار داشته‌اند. بریمانی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی نقش

اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی در شهرستان سلماس پرداختند و نشان دادند که اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی موثر بوده است و گروهی از زنان که وام گرفته بودند نسبت به گروهی که وام دریافت نکرده بودند از لحاظ اقتصادی توانمندتر شده و از نظر روانی (اعتمادبه‌نفس) نیز در وضعیت بهتری قرار داشتند. شاه‌رخ‌ی ساردو و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند عوامل سیاسی، حمایتی، آموزشی و اجتماعی اثر مثبت و معنی‌داری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد زنان روستایی در شهرستان جیرفت دارند. موحدی و علی توکلی (۱۳۹۶) به تحلیل موانع سرمایه‌گذاری زنان در تعاونی‌های روستایی پرداخت و نشان داد که به ترتیب موانع اقتصادی، مدیریتی، جغرافیایی، اجتماعی، آموزشی، خانوادگی و فردی دارای بیشترین تأثیر در توانمندسازی زنان برای سرمایه‌گذاری در تعاونی‌های خرد هستند. محمدی و همکاران (۱۳۹۷) تأمین مالی خرد بر ابعاد توانمندسازی زنان روستایی تأثیرگذار است و بیشترین اثر بر ابعاد توانایی تصمیم‌گیری و اعتمادبه‌نفس زنان روستایی است و سپس ابعاد توانمندی سیاسی، موقعیت در جامعه، توانمندی اقتصادی و موقعیت درون خانواده در رتبه‌های بعدی اثرپذیری قرار دارند.

تمایز پژوهش حاضر با آنچه که در مطالعات قبلی و پیشینه به آن اشاره شد این است که مطالعات قبلی، بر نقش صندوق اعتباری خرد بر روی زنان پرداخته بودند درحالی‌که در این پژوهش بر نقش صندوق اعتباری خرد اعم از زن و مرد مطالعه شده است. علاوه بر این در سایر مطالعات تنها یک یا دو بعد بررسی شده اما در این پژوهش تمام ابعاد (اجتماعی - مشارکت - اقتصادی - بهره‌وری - اشتغال - آموزشی و فرهنگی) به صورت همه‌جانبه بررسی می‌شود و این امکان فراهم می‌شود ابعادی که بیشترین نقش را بر صندوق اعتباری خرد دارند شناسایی شود.

مبانی نظری

تأمین مالی خرد روستایی شکلی از تأمین مالی است که گروه‌های فقیر روستایی را مورد هدف قرار داده است. در واقع تأمین مالی خرد به گروهی از افراد روستایی که به خدمات مالی رسمی دسترسی ندارند خدماتی مانند پس‌انداز، دریافت اعتبار، انتقال پرداخت و بیمه ارائه می‌دهد (کسراییان، ۲۰۱۱: ۴) اعتبارات خرد از مباحث عمده در اقتصاد نئولیبرال است که پس از تغییراتی در نظریه‌های اقتصادی و دیدگاه‌های توسعه به‌مثابه محرک‌های اقتصادی برای کشورهای درحال توسعه و کشورهای گرفتار مشکلات تورم و بیکاری فزاینده و توزیع ناعادلانه ثروت و درآمد کلید حل معما به شمار می‌رود و به دنبال شکست‌های اقتصادی و ناکامی در کاهش فقر به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، کارگزاری‌ها و سازمان‌های بزرگ اعطاءکننده وام مانند ایالت متحده آمریکا، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول بیش‌ازپیش بنگاه‌های خرد را در قالب برنامه محوری سیاست‌نئولیبرال جهت کاهش فقر اتخاذ نمودند (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۴: ۲). بوردیو، سرمایه اجتماعی را شکلی از سرمایه می‌داند که به ارتباطات و مشارکت اعضای یک سازمان توجه دارد و می‌تواند همراه با سرمایه فرهنگی، ابزاری برای رسیدن به سرمایه‌های اقتصادی باشد. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که سرمایه اجتماعی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در بهبود معیشت روستاییان از طریق افزایش سطح دسترسی به کالا و خدمات از جمله خدمات مالی تأثیرگذار است (بالوجان، ۲۰۱۳: ۱۷۱). در کل یکی از مسیرهای تأمین مالی روستایی ارتقاء سرمایه اجتماعی است که به‌واسطه آن دسترسی به اعتبارات افزایش می‌یابد. ازاین‌رو سرمایه اجتماعی نقش مهمی در تسهیل فرصت‌ها و قابلیت‌ها و در کل توسعه ظرفیت‌های محلی از قبیل ایجاد ارتباط، توسعه آگاهی‌های فردی - گروهی، توسعه مهارت‌ها به صورت رسمی و غیررسمی در جهت دستیابی افراد به خدمات مالی را بر عهده دارد (بانک جهانی، ۲۰۱۱: ۶۹). شبکه‌ها و انجمن‌های

غیرانتفاعی باید به‌عنوان حامل سرمایه اجتماعی در درجات مختلف دسترسی به منابع مالی را فراهم نمایند. تحقیقات گوناگون نشان می‌دهد هرچه پیوندهای اجتماعی قوی‌تر باشد دسترسی به منابع مالی افزایش می‌یابد (امینی‌نژاد، ۱۳۸۸: ۴۸). از این میان، ارتباطات و پیوندهای خانوادگی می‌توانند نقش بیشتری در تأمین مالی داشته باشند و در این راستا شبکه خانوادگی و فامیلی مهم‌ترین نهاد برای مبادلات غیر بازاری است که باوجود ظرفیت اعتماد بالا در بین اعضای آن می‌تواند مسیر تأمین مالی را هموار نماید (کوپ، ۲۰۰۷: ۲۱۶). در راستای ارتباط بین سرمایه اجتماعی و تأمین مالی می‌توان گفت که در نظام تأمین مالی روستایی در نهادهای تأمین‌کننده خدمات مالی روستایی سرمایه اجتماعی با استفاده از نظارت و فشار اجتماعی و گروهی موجبات دریافت اعتبار را فراهم نموده و مشکل وثیقه را برطرف می‌نماید. علاوه براین ایجاد احساس مسئولیت در جوامع، اعتماد، همیاری در مواقع بحران، به اشتراک گذاشتن اطلاعات، ارتقاء سطح مهارت در ارتباط با تعاملات مالی، تصمیم‌گیری بهتر، ارتقاء قدرت چانه‌زنی افراد و ایجاد حمایت مالی برای کارآفرینان نوپا ازجمله مواردی است که در یک جامعه روستایی با سرمایه اجتماعی بالا محقق می‌گردد (باساچکار، ۲۰۱۰: ۵۹۸).

راه‌اندازی صندوق‌های اعتباری روستایی در دو دهه اخیر در اغلب کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای جهان سوم راهی در تأمین سرمایه و اعتبار موردنیاز کشاورزان و تولیدکنندگان روستایی بوده است. برای تشکیل و توسعه این صندوق‌ها در هر جامعه‌ای شناخت زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و تمایلات روستاییان ازجمله ضرورت‌هایی است که انجام مطالعات علمی را ایجاب می‌کند.

محمد یونس بانک گرامین را در سال ۱۹۷۶، در روستای جو، با هدف دسترسی فقیرترین فقرا به اعتبارات کوچک تأسیس کرد. وام‌دهی در این بانک بدون دریافت وثیقه و یا انعقاد قرارداد لازم‌الاجرای قانون است (سلینگر، ۲۰۰۸: ۸). بانک گرامین بر این باور اساسی شکل گرفته است که فقدان دسترسی به اعتبارات، محدودیت بزرگی برای فقرای روستایی به شمار می‌آید. موفقیت‌های عظیم این مؤسسه در فقرزدایی و توسعه روستایی در کشور بنگلادش، باعث گردید که مؤسس آن یعنی آقای یونس، به خاطر اجرای موفق طرح اعتبارات خرد برنده جایزه نوبل سال ۲۰۰۶ شود (گل محمدی، ۱۳۸۹: ۱۶-۱۳).

تجربه گرامین بانک دو نتیجه ارزشمند را برای برنامه‌ریزان به همراه داشته است:

اول- دانش ما در ارتباط با مردم و روابط متقابل آن‌ها در حد ابتدایی قرار دارد. این موضوع بیانگر این است که عدم شناخت واقعی و کلیدی مسائل، نیازها و ظرفیت‌های موجود در نواحی روستایی توسط برنامه‌ریزان یکی از دلایل اصلی عدم توسعه این نواحی می‌باشد.

دوم- هر فرد به‌تنهایی دارای اهمیت ویژه‌ای است به‌طوری‌که هرکدام از آن‌ها می‌توانند زندگی افراد دیگر را در اجتماع محلی یا مقیاس ملی تحت تأثیر قرار دهند. به عبارتی اعتقاد به توانایی‌های افراد و مینا قرار دادن آن به‌عنوان اصل محوری برنامه‌های توسعه روستایی است. از این منظر هرکدام از ما دارای توانایی‌های بالقوه‌ای هستیم که فقط بایستی فرصت کشف آن‌ها را داشته باشیم لذا تلاش‌ها بایستی در راستای ایجاد محیطی صورت بپذیرد که افراد بتوانند پتانسیل‌ها و محدودیت‌های خود را کشف نمایند. این مسئله گویای این است که چرا محمد یونس اعتقاد دارد اعتبارات بایستی به‌عنوان یکی از حقوق پایه انسانی شناخته شوند.

اعطای اعتبارات خرد بانکی از چند طریق می‌تواند باعث بهبود وضعیت فقرای روستایی شود:

۱- اعتبارات خرد باعث کاهش آسیب‌پذیری گروه‌هایی با درآمد کم می‌شود و از معیشت روستاییان حمایت می‌کند

(درالت، ۲۰۰۹: ۸).

۲- فقرا با دریافت اعتبارات خرد می‌توانند اقدام به ایجاد یک واحد کسب‌وکار جدید کرده و یا کار خود را در مقیاس‌های مختلفی توسعه دهند (میسرا، ۲۰۰۶: ۵).

۳- بهبود وضعیت زنان یکی دیگر از نتایج برنامه اعتبارات خرد است. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه زنان به‌عنوان بخش بزرگی از فقرا جهت ارتقای وضعیت زندگی خود نیازمند دسترسی به منابع مالی هستند (دیپیم و وهابی، ۱۳۸۲: ۶۲) به لحاظ نظری اعطای اعتبارات خرد به زنان، سرمایه‌گذاری آن‌ها را برای ایجاد کسب‌وکارهای جدید میسر کرده است. امکان افزایش سرمایه‌گذاری انسانی و ارتقای قابلیت آن‌ها را به دنبال دارد (علاء‌الدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۶۲). از نمونه‌های موفق اعطای اعتبارات خرد به زنان در جهان می‌توان به کشور بنگلادش اشاره کرد در طی دو دهه گذشته در این کشور توسعه برنامه‌های مربوط به تأمین مالی زنان روستایی باعث شده‌است زنان در کنار کار در مزارع به توسعه تجارت‌های کوچک مانند تولید مواد غذایی و فروش آن، توسعه بخش دامداری، گسترش صنایع دستی و غیره بپردازند و باعث افزایش درآمد خود و خانوارهایشان شوند (آفرین، ۲۰۰۸: ۱۶۸).

از کشورهای موفق در زمینه توانمندسازی اقتصادی فقرا می‌توان به بنگلادش، چین، پاکستان اشاره کرد.

اقتصاد بنگلادش یکی از آسیب‌پذیرترین اقتصادهای جهان است. این کشور از تراکم جمعیت فوق‌العاده زیاد، منابع طبیعی اندک، نرخ بالای بلایای طبیعی و ناپایداری سیاسی - اجتماعی برخوردار است (ماجری، ۲۰۰۴: ۱۷) در سال‌های اخیر پیشرفت‌های این کشور در زمینه توسعه انسانی قابل توجه بوده است در سال ۲۰۱۴ بنگلادش نسبت به هند نرخ مرگ‌ومیر کودکان کمتری داشت و تبعیض جنسیتی در آموزش ابتدایی این کشور از بین رفته بود. در حوزه اقتصاد این کشور پیشرفت‌های قابل توجهی را در کاهش فقر و رشد تولید ناخالص داشته است (بزلی و کورد، ۱۳۸۹: ۱۲۸). یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در این موفقیت‌ها گسترش اعتبارات خرد می‌باشد و شناخته‌شده‌ترین فرم اعطای اعتبارات خرد در این کشور سیستم بانکداری "گرامین" است.

در سال ۲۰۱۹ میلادی چین توانست بیش از ۱۰ میلیون نفر را از فقر نجات دهد، دستاوردهای چین در زمینه فقرزدایی به خاطر تلاش فراوان و سیاست‌های درست دولت چین و رشد و توسعه اقتصادی این کشور در بیش از ۴۰ سال گذشته حاصل شده و اقدامات چین در این راستا یک الگوی جدید فقرزدایی در جهان را ایجاد کرده است (تصور جهانی، ۲۰۱۹: ۱۷). در قاره آسیا، چین از جمله کشورهای است که در آن قرض‌هایی در شکل غیررسمی و سنتی رواج دارد (دووال، ۲۰۰۴: ۱۴) دولت چین از سال ۲۰۰۳ شروع به توسعه تعاونی‌های اعتبار روستایی در ۸ استان این کشور کرده تا اعتبارات مالی راحت‌تر در اختیار روستاییان این کشور قرار بگیرد (گزارش امور مالی سیاره، ۲۰۰۵: ۱۱). در طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی، بیش از ۳۰ میلیون کارآفرین در مناطق روستایی چین ایجاد شد (موهاپراتا، ۲۰۰۷: ۱۶۲). گسترش مؤسسات مالی و اعتباری در مناطق روستایی این کشور نقش بسزایی در ایجاد این تعداد شغل داشته است. بانک کشاورزی چین، بانک توسعه چین، شرکت‌های سرمایه‌گذار روستایی و شرکت‌های تأمین اعتبار از جمله این مؤسسات هستند. مؤسسات مزبور با اعطای وام به کارآفرینان روستایی آنان را به راه‌اندازی شرکت‌های تولیدی تشویق می‌کنند (میرزا امینی، ۱۳۸۳: ۳۳-۳۶). شروع اعطای اعتبارات به روستاییان در پاکستان به ابتدای دهه ۱۹۶۰ میلادی برمی‌گردد. در این دهه دادن وام توسط بانک کشاورزی به کشاورزان و با هدف به دست آوردن کود، بذر و ماشین‌آلات برای آن‌ها آغاز شد. در اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی آقاخان با اجرای برنامه پشتیبانی روستایی آغازگر دادن اعتبارات خرد به فقرا روستایی بود. با توجه به موفقیت‌های حاصل‌شده از اجرای برنامه اعتبارات خرد در پاکستان، دولت این کشور برنامه‌ای را با عنوان مدیریت واحد کاهش فقر اجرا کرد که طی آن ۵ سازمان بزرگ اعتباری موظف شدند در طی ۵

سال (۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸)، ۵ میلیارد تومان را در اختیار روستاییان این کشور قرار دهند. مهم‌ترین اهداف اجرای این برنامه شامل افزایش فرصت‌های درآمدزا برای فقرا، بهبود زیرساخت‌های فیزیکی در مناطق محروم، اولویت دادن به زنان در برنامه‌ها بود (شیرازی، ۲۰۰۹: ۲۱۶). از دیگر برنامه‌های اجرا شده در کشور پاکستان در زمینه اعتبارات خرد، می‌توان به بنیاد توسعه سانگی^۱ اشاره کرد که در سال ۱۹۸۹ تشکیل شد و فعالیت‌های آن در زمینه بهداشت، توسعه زیرساخت‌ها و مدیریت جنگل‌ها در نواحی روستایی می‌باشد (گردار، ۱۹۹۶: ۲۹).

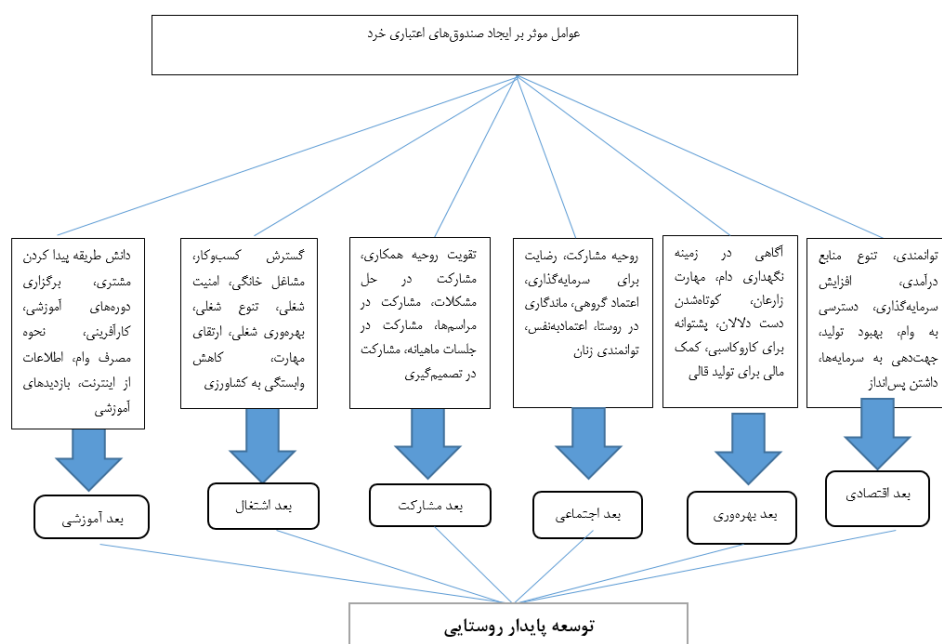
روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش اسنادی و میدانی (ابزار پرسشنامه) استفاده شده است. در روش پرسشنامه‌ای، پرسشنامه‌ها به نسبت تعداد خانوار روستاهای نمونه، توزیع شد. با توجه به ۴۶۰۹ خانوار ساکن در ده روستا (روستاهای بالای دویست خانوار که دارای جمعیت جوان بیشتر می‌باشد) با استفاده از روش کوکران (در سطح خطای ۵٪) ۳۶۰ پرسشنامه تعیین شد اما به خاطر شباهت‌هایی که روستاها از نظر ویژگی‌های طبیعی و انسانی داشته‌اند به یک نمونه ۵۰ تا ۷۵ درصدی در انتخاب خانوارها اکتفا شده است که با تعدیل و همگن‌سازی ۲۵۰ پرسشنامه بین سرپرست خانوار روستاهای نمونه، تکمیل شد. برای تأیید روایی، پرسشنامه اولیه در اختیار متخصصین و صاحب‌نظران قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسشنامه، مقیاس‌های اصلی اندازه‌گیری پژوهش با معیار ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت (جدول شماره ۱).

پرسشنامه از ابعاد مختلف اقتصادی، بهره‌وری، اجتماعی، مشارکت، اشتغال، آموزشی و فرهنگی برای سنجش شناسایی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در قالب طیف لیکرت تدوین گردیده است. از روستاییان خواسته شد تا به پنج سؤال در قالب طیف لیکرت پنج‌قسمتی از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) پاسخ دهند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی (میانگین، انحراف معیار، ضریب تغییرات) و استنباطی مانند (ضریب همبستگی اسپیرمن و تحلیل رگرسیون چندگانه) استفاده گردید.

جدول شماره ۱. تعریف کارکردی متغیرهای تحقیق

ضریب آلفای کرونباخ	شاخص‌ها	نقش صندوق‌های اعتباری خرد در ابعاد مختلف
۰/۸۷	روحیه مشارکت، رضایت برای سرمایه‌گذاری، اعتماد گروهی، ماندگاری در روستا، اعتماد به نفس، توانمندی زنان	بعد اجتماعی
۰/۸۶	شامل تقویت روحیه همکاری، مشارکت در حل مشکلات روستا، مشارکت در فعالیت‌ها، جلسات ماهیانه، تصمیم‌گیری.	بعد مشارکت
۰/۸۱	توانمندی، تنوع منابع درآمدی، افزایش سرمایه‌گذاری، دسترسی به وام، بهبود تولید، جهت‌دهی به سرمایه‌ها، داشتن پس‌انداز.	بعد اقتصادی
۰/۷۹	آگاهی در زمینه نگهداری دام، افزایش مهارت زارعان، کوتاه شدن دست دلالان، پشتوانه برای کاروکاسبی، کمک مالی برای تولید قالی.	بعد بهره‌وری
۰/۸۱	گسترش کسب‌وکار، مشاغل خانگی، امنیت شغلی، تنوع شغلی، بهره‌وری شغلی، کاهش وابستگی به کشاورزی.	بعد اشتغال
۰/۷۶	اطلاعات بازاریابی، برگزاری دوره آموزشی، کارآفرینی، نحوه مصرف وام، بازدهی‌های آموزشی، اطلاعات اینترنتی.	بعد آموزشی و فرهنگی

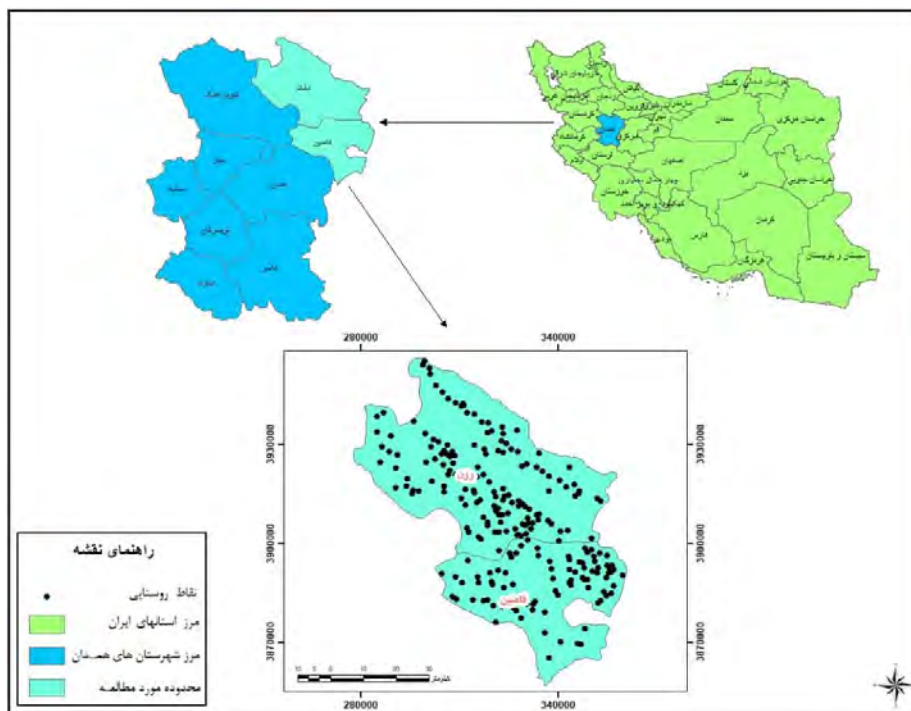
شکل شماره ۱. مدل مفهومی تحقیق

منطقه مورد مطالعه

شهرستان رزن بین مدار ۳۵ درجه و ۱۲ دقیقه تا ۳۵ درجه ۴۳ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. مساحت این شهرستان ۲۷۲۱ کیلومتر مربع می‌باشد. علاوه بر این شهر دمق، بخش مرکزی و سردرود در مجموعه شهرستان رزن قرار دارند. شهرستان رزن از شمال به استان مرکزی و از جنوب به شهرستان‌های همدان و کبودرآهنگ و از غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود می‌شود. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهرستان ۱۱۷۱۶۸ نفر بوده است. از نظر تقسیمات اقلیمی دارای آب‌وهوای سرد و کوهستانی می‌باشد. شهرستان فامنین با مساحتی حدود ۱۳۰۶ کیلومتر مربع، ۶/۷ درصد از مساحت کل استان همدان را تشکیل می‌دهد. شهرستان فامنین از ۲ بخش، ۱ شهر و ۴ دهستان تشکیل شده است. بخش مرکزی شامل دهستان خرم دشت و مفتوح می‌باشد. بخش پیش‌خور شامل دهستان‌های پیش‌خور و زردشت است. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان رزن، از سمت جنوب به شهرستان همدان، از سمت شرق به استان مرکزی و از سمت غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود شده است. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهرستان ۴۲۴۸۵ نفر بوده است.

شهرستان رزن دارای چهار صندوق اعتباری خرد زنان روستایی می‌باشند. یک صندوق در روستای چرمق و دو صندوق در روستای قراکند که برای پانزده خانم اشتغال‌زایی کرده است. یک صندوق نیز در روستای عین‌آباد می‌باشد که وام دریافتی را برای کشت سبزی، صیفی‌جات، تهیه ترشی و خیارشور، کارگاه خیاطی و غیره مصرف می‌کنند و بیشتر در کارهای کشاورزی استفاده می‌کنند و هر کدام از وام‌گیرندگان برای خود شغل کوچکی راه‌اندازی کرده‌اند. در شهرستان فامنین با توجه به اینکه جز مناطق محروم می‌باشد با همکاری فرمانداری تاکنون هفده صندوق (با اعضای کم مثلاً چهار نفر) برای زنان ایجاد شده است (گزارش اداره جهاد کشاورزی شهرستان رزن و فامنین، ۱۳۹۹: ۱۸). ولی در هر دو شهرستان مذکور صندوقی وجود ندارد که کل جامعه روستایی اعم از زن و مرد بتوانند عضو شوند و فعالیت کنند.

شکل شماره ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه منبع: اداره منابع طبیعی شهرستان رزن، ۱۳۹۹

بحث و یافته‌ها

برای آشنایی بیشتر با نمونه آماری یا همان پاسخگویان، با بهره‌گیری از آمار توصیفی، به بررسی خصوصیات فردی آن‌ها پرداخته شده‌است. بررسی ویژگی پاسخگویان نشان می‌دهد که از مجموع ۲۵۰ نفر ۵۹/۶ درصد را مردان و ۴۰/۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از لحاظ سن نیز گروه سنی بین ۳۱-۴۰ سال با ۴۳/۲ درصد بیشترین تعداد پاسخگویان را شامل شده‌است. همچنین از لحاظ تحصیلات نیز ۴۸/۸ درصد مربوط به تحصیلات متوسطه است. همچنین نتایج نشان می‌دهد ۷۶/۸ درصد از افراد شهرستان‌های رزن و فامنین کمتر از دو میلیون پس‌انداز دارند. اطلاعات مربوط به ویژگی‌های جامعه نمونه پژوهش (جمعیت پاسخگویان این پژوهش) در جدول شماره ۲ آورده شده‌است.

جدول شماره ۲. ویژگی‌های آماری جامعه نمونه در تحقیق

طبقه سنی	فراوانی	درصد	جنسیت	فراوانی	درصد	سواد	فراوانی	درصد
۳۰-۲۰	۹۷	۳۸/۸	مرد	۱۴۹	۵۹/۶	بی‌سواد	۹	۳/۶
۴۰-۳۱	۱۰۸	۴۳/۲	زن	۱۰۱	۴۰/۴	ابتدایی	۳۶	۱۴/۴
۵۰-۴۱	۴۲	۱۶/۸	کل	۲۵۰	۱۰۰	متوسطه	۱۲۲	۴۸/۸
۶۰-۵۱	۳	۱/۲				دانشگاهی	۸۳	۳۳/۲
کل	۲۵۰	۱۰۰				کل	۲۵۰	

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه اقتصادی

برای سنجش بعد اقتصادی، از روستاییان خواسته شد تا به هشت سؤال در قالب طیف لیکرت پنج‌قسمتی از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) پاسخ دهند. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد "گویه مرتبط بودن ایجاد صندوق اعتباری خرد با توانمندی اقتصادی روستاییان" با ضریب تغییرات ۲۳/۸۸ درصد (۳/۴۰= میانگین و ۰/۸۱= انحراف معیار) اهمیت بیشتری در مقایسه با سایر گویه‌ها دارد. عامل کاهش فقر در منطقه، با ضریب تغییرات ۳۲/۸۵ درصد (۳/۴۷= میانگین و ۱/۱۴= انحراف معیار)

اولویت آخر است (جدول ۴).

جدول شماره ۴. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه اقتصادی

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۲۳/۸۸	۰/۸۱	۳/۴۰	میزان ارتباط با توانمندی اقتصادی روستاییان
۲	۲۴/۲۹	۰/۸۶	۳/۵۴	میزان ارتباط با تنوع منابع درآمدی در روستا
۳	۲۵/۶۳	۰/۹۱	۳/۵۵	میزان ارتباط با افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی
۴	۲۵/۶۸	۰/۹۴	۳/۶۶	میزان ارتباط با افزایش دسترسی مردم به وام
۵	۲۹/۳۴	۱/۰۳	۳/۵۱	میزان ارتباط با بهبود امور تولیدی و توسعه آن
۶	۲۹/۴۲	۱/۰۳	۳/۵۰	میزان ارتباط با تمرکز و جهت‌دهی به سرمایه‌های اندک روستایی
۷	۳۰/۴۴	۱/۰۲	۳/۳۵	میزان ارتباط با داشتن پس‌انداز روستاییان
۸	۳۲/۸۵	۱/۱۴	۳/۴۷	میزان ارتباط با کاهش فقر در منطقه

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد بهره‌وری

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد گویه "میزان افزایش آگاهی روستاییان در نگهداری دام و محصولات کشاورزی" با ضریب تغییرات ۲۶/۷۲ (۳/۱۸ = میانگین و ۰/۸۵ = انحراف معیار) اولویت اول و گویه "فراهم شدن کمک مالی در زمینه تولید قالی و پرورش زنبور عسل" با ضریب تغییرات ۳۰/۲۱ (۳/۶۴ = میانگین و ۱/۱۰ = انحراف معیار) اولویت آخر است.

جدول شماره ۵. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه بهره‌وری

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۲۶/۷۲	۰/۸۵	۳/۱۸	میزان افزایش آگاهی روستاییان در نگهداری دام و محصولات کشاورزی
۲	۲۸/۵۲	۰/۹۱	۳/۱۹	میزان افزایش مهارت زارعان در زمینه تبدیل و فرآوری محصولات دامی و زراعی
۳	۲۹/۱۹	۱/۰۱	۳/۴۶	کوتاه شدن دست‌دلان و سودجویان در خرید و فروش
۴	۲۹/۴۷	۱/۰۷	۳/۶۳	پشتوانه‌ای برای افراد عضو در مواقع از دست دادن کاروکاسی
۵	۳۰/۲۱	۱/۱۰	۳/۶۴	فراهم شدن کمک مالی در زمینه تولید قالی و پرورش زنبور عسل

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد اجتماعی

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد گویه "میزان بهبود روحیه مشارکت روستاییان در فعالیتهای اقتصادی" با ضریب تغییرات ۲۱/۵۴ (۳/۶۲ = میانگین و ۰/۷۸ = انحراف معیار) اولویت اول و گویه "میزان توانمندسازی جامعه محلی به خصوص زنان" با ضریب تغییرات ۲۶/۲۵ (۳/۵۸ = میانگین و ۰/۹۴ = انحراف معیار) اولویت آخر است (جدول ۶).

جدول شماره ۶. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه اجتماعی

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۲۱/۵۴	۰/۷۸	۳/۶۲	میزان بهبود روحیه مشارکت روستاییان در فعالیتهای اقتصادی
۲	۲۲/۶۱	۰/۸۳	۳/۶۷	میزان رضایت برای سرمایه‌گذاری در صندوق
۳	۲۴/۵۰	۰/۸۷	۳/۵۵	میزان بالا رفتن اعتماد گروهی در بین روستاییان
۴	۲۴/۷۵	۱/۰۱	۴/۰۸	میزان تمایل به ماندگاری در روستا
۵	۲۵/۷۷	۰/۹۱	۳/۵۳	میزان بالا رفتن اعتماد به نفس روستاییان

۶	۲۶/۲۵	.۹۴	۳/۵۸	میزان توانمندسازی جامعه محلی به‌خصوص زنان
---	-------	-----	------	---

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد مشارکت

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد گویه "میزان تقویت روحیه همکاری و همیاری بین اعضای صندوق" با ضریب تغییرات ۲۱/۳۶ درصد ($3/81 =$ میانگین و $.81 =$ انحراف معیار) مهم‌ترین گویه است که اولویت اول به شمار می‌آید و "میزان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های صندوق" با ضریب تغییرات ۲۹/۶۱ درصد ($3/65 =$ میانگین؛ $1/08 =$ انحراف معیار) اولویت آخر محسوب می‌شود (جدول ۷).

جدول شماره ۷. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه مشارکت

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۲۱/۳۶	.۸۵	۳/۱۸	میزان تقویت روحیه همکاری و همیاری بین اعضای صندوق
۲	۲۲/۷۷	.۸۴	۳/۷۱	میزان مشارکت افراد برای حل مشکلات روستا
۳	۲۳/۶۵	.۹۱	۳/۸۸	میزان مشارکت افراد در مراسم مذهبی و غیرمذهبی
۴	۲۸/۷۵	۱/۰۱	۳/۵۳	میزان مشارکت در جلسات ماهیانه صندوق
۵	۲۹/۶۱	۱/۱۰	۳/۶۴	میزان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های صندوق

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد اشتغال

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد "میزان گسترش کسب‌وکار در روستا" با ضریب تغییرات ۱۹/۱۹ درصد ($4/12 =$ میانگین و $.79 =$ انحراف معیار) اولویت اول و "میزان کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی" با ضریب تغییرات ۲۸/۰۶ درصد ($3/36 =$ میانگین و $.94 =$ انحراف معیار) اولویت آخر است.

جدول شماره ۸. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در زمینه اشتغال

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۱۹/۱۹	.۷۷	۴/۱۲	میزان گسترش کسب‌وکار در روستا
۲	۲۰/۴۸	.۸۳	۴/۰۹	ایجاد مشاغل خانگی برای زنان
۳	۲۱/۰۴	.۸۲	۳/۹۴	افزایش امنیت شغلی در روستا
۴	۲۱/۹۳	.۸۵	۳/۸۸	افزایش تنوع شغلی در روستا
۵	۲۲/۷۱	.۸۰	۳/۵۳	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
۶	۲۶/۸۵	.۹۳	۳/۴۷	افزایش ارتقای مهارت‌های افراد شاغل یا تولیدکننده
۷	۲۸/۰۶	.۹۴	۳/۳۶	میزان کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی

توصیف نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد آموزشی و فرهنگی

نتایج جدول ۹ نشان می‌دهد گویه "میزان افزایش دانش طریقه پیدا کرده مشتری برای محصولات" با ضریب تغییرات ۲۲/۳۴ درصد ($3/45 =$ میانگین و $.77 =$ انحراف معیار) اولویت اول و گویه "میزان مشارکت در بازدیدهای آموزشی" با ضریب تغییرات ۳۴/۷۷ درصد ($3/12 =$ میانگین و $1/08 =$ انحراف معیار) اولویت آخر می‌باشد.

جدول شماره ۹. اولویت‌بندی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در بعد آموزشی و فرهنگی

رتبه	ضریب تغییرات (درصد)	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۲۲/۳۴	۰/۷۷	۳/۴۵	میزان افزایش دانش طریقه پیدا کرده مشتری برای محصولات
۲	۲۵/۱۸	۰/۹۶	۳/۸۴	میزان تأثیرگذار بودن برگزاری دوره‌های آموزشی
۳	۲۶/۹۱	۱/۰۴	۳/۸۹	میزان ضرورت آموزش‌های لازم جهت کارآفرینی و مصرف بهینه اعتبارات
۴	۳۱/۴۹	۱/۰۷	۳/۴۲	میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی نحوه مصرف وام در فعالیت‌های درآمدزا
۵	۳۴/۴۵	۱/۱۳	۳/۳۰	میزان استفاده از اطلاعات از طریق اینترنت
۶	۳۴/۷۷	۱/۰۸	۳/۱۲	میزان مشارکت در بازندهای آموزشی

همبستگی نقش صندوق‌های اعتباری خرد در ابعاد مختلف با سایر متغیرهای پژوهش

نتایج جدول ۱۰ نشان می‌دهد، گویه‌های سن و بعد خانوار، درآمد و سابقه عضویت در صندوق هیچ‌گونه ارتباطی با ایجاد صندوق اعتباری خرد ندارد اما بین تحصیلات و ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد، رابطه مثبت و معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. این امر بدین معناست که با افزایش میزان تحصیلات، گرایش به ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد افزایش می‌یابد. در ادامه نتایج مربوط به بررسی رابطه بین پس‌انداز و ایجاد صندوق اعتباری خرد، رابطه مثبت و معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد؛ یعنی با داشتن پس‌انداز بیشتر، تمایل افراد برای ایجاد صندوق اعتباری افزایش می‌یابد. همچنین نتایج نشان می‌دهد ابعاد اقتصادی، بهره‌وری، مشارکت، اجتماعی و اشتغال، آموزشی و فرهنگی در ایجاد صندوق اعتباری خرد بسیار موثر می‌باشد. بیشترین همبستگی بین ایجاد صندوق اعتباری خرد با سایر متغیرها مربوط به بعد اجتماعی و مشارکت می‌باشد و کمترین میزان همبستگی، مربوط به بعد اقتصادی، آموزشی و فرهنگی می‌باشد.

جدول شماره ۱۰. رابطه نقش صندوق اعتباری خرد با سایر متغیرهای پژوهش

متغیر اول	ضریب همبستگی	r	p
سن	اسپیرمن	-۰/۰۲۷	۰/۶۷۱
تحصیلات	اسپیرمن	۰/۱۶۰*	۰/۰۱۱
افراد خانواده	اسپیرمن	-۰/۱۰۴	۰/۱۰۰
درآمد	اسپیرمن	-۰/۰۴۲	۰/۵۱۲
پس‌انداز	اسپیرمن	۰/۱۳۰*	۰/۰۴۰
سابقه عضویت در صندوق	اسپیرمن	-۰/۰۵۲	۰/۴۰۹
اقتصادی	اسپیرمن	۰/۴۰۸**	۰/۰۰۰
بهره‌وری	اسپیرمن	۰/۴۵۸**	۰/۰۰۰
مشارکت	اسپیرمن	۰/۶۱۳**	۰/۰۰۰
اجتماعی	اسپیرمن	۰/۶۱۷**	۰/۰۰۰
اشتغال	اسپیرمن	۰/۵۶۹**	۰/۰۰۰
آموزشی و فرهنگی	اسپیرمن	۰/۴۳۳**	۰/۰۰۰

* سطح معناداری ۹۵ درصد ** سطح معناداری ۹۹ درصد

تحلیل رگرسیون نقش صندوق‌های اعتباری خرد در ابعاد مختلف

به‌منظور بررسی و تحلیل نقش صندوق اعتباری خرد در شهرستان رزن، فامنین و تعیین توانایی متغیرهای مستقل در

ایجاد انگیزه برای روستاییان نسبت به راه‌اندازی صندوق اعتباری خرد از آزمون آماری رگرسیون چندگانه استفاده شد. برای شناخت مدل رگرسیونی نیز روش گام‌به‌گام به کار گرفته شده. پس از وارد کردن تمامی متغیرهای دارای همبستگی معنادار با متغیر وابسته، نتایج جدول ۱۱ به دست آمد.

جدول شماره ۱۱. نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام در زمینه نقش صندوق اعتباری خرد

متغیر مستقل	B	Beta	Sig	R	R	Std.E
Constant	۱/۲۷۷		۰/۰۰۰			
اجتماعی	۰/۵۰۸	۰/۴۶۹	۰/۰۰۰	۰/۶۳۵	۰/۴۰۴	۰/۳۴
مشارکت	۰/۲۰۳	۰/۲۴۲	۰/۰۰۰	۰/۶۵۱	۰/۴۳۴	۰/۳۳

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در گام نخست، بعد اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین متغیر برای نقش صندوق‌های اعتباری خرد وارد معادله می‌شود. تحلیل رگرسیون نیز نشان می‌دهد که دومین بعد تأثیرگذار که در گام بعدی وارد معادله می‌شود، بعد مشارکت است. مقدار بتا در گام نخست بیان می‌کند که یک واحد افزایش انحراف معیار در بعد اجتماعی، باعث افزایش ۰/۴۶۹ انحراف معیار در ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد می‌شود. در گام دوم مقدار بتا نشان می‌دهد که یک واحد افزایش انحراف معیار در بعد مشارکت، موجب افزایش ۰/۲۴۲ انحراف معیار در ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد می‌شود. مقدار ضریب همبستگی نهایی ($r=0.651$) حاکی از آن است که همبستگی بینایی (متوسط) بین متغیرهای مستقل و وابسته وجود دارد.

رابطه (۱) بر اساس ضرایب به‌دست‌آمده برای ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد پیشنهاد شده است.

$$Y = 1/277 + 0/508X_1 + 0/203X_2$$

$1/277$ = نمایانگر عوامل تأثیرگذار در ایجاد صندوق اعتباری خرد می‌باشد که $0/508$ = عامل اجتماعی و $0/203$ = عامل مشارکت است. براساس نتایج، متغیرهای مذکور ۴۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته (عوامل تأثیرگذار در ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد) را تبیین می‌کنند (جدول ۵).

نتیجه‌گیری

صندوق‌های اعتباری روستایی از جمله منابع مالی و اعتباری هستند که علاوه بر ایجاد، حفظ و تقویت روحیه مشارکت، تعاون و همیاری در میان روستاییان، در تأمین نیازهای ضروری اعضاء، رفع نیازهای مالی و سرمایه‌گذاری در امر تولید نیز نقش مهمی دارند. این تحقیق با هدف بررسی گرایش روستاییان به صندوق‌های اعتباری روستایی به اجرا درآمد. گرایش پاسخگویان به صندوق‌های مالی و اعتباری نشانگر تمایل نسبتاً بالای روستاییان به چنین صندوق‌های مالی و اعتباری بود به طوری که اکثریت پاسخگویان برای پس‌انداز اهمیت قائله و بر ضرورت تشکیل صندوق اعتباری روستایی صحنه گذاشته و وام‌های دریافتی از صندوق‌های اعتباری روستایی را در رونق فعالیت‌های تولید ضروری دانسته و آن‌ها در رفع مشکلات مالی خود موثر دانستند.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بین میزان تحصیلات و ایجاد صندوق اعتباری خرد رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. سالوا (۲۰۱۳)، آونیو- ویتور و همکاران (۲۰۱۲)، فوادی و دیگران (۱۳۹۰) در پژوهش‌های خود این نتیجه را تأیید کردند. همچنین نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بیشترین عامل تأثیرگذار برای ایجاد صندوق اعتباری خرد بعد اجتماعی و مشارکت می‌باشد. این نتایج با نتایج زارعی و میرباقری (۱۳۹۲) و مهرعلی‌تبار (۱۳۹۵) همسو است که نشان می‌دهد از بین ابعاد پنج‌گانه توسعه روستایی، بیشترین تأثیر انجمن‌ها بر بعد اجتماعی

توسعه روستایی است. نتایج رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد بعد اجتماعی و مشارکت، ۴۳ درصد از تغییرات ابعاد موثر بر ایجاد صندوق اعتباری خرد را تبیین می‌کند. این نتایج با یافته‌های پژوهش شاهرخی ساردو و همکاران (۱۳۹۵)، محمدی و همکاران (۱۳۹۷)، لی‌گان و هو (۲۰۱۱) و لیان و بایر (۲۰۱۶) همسو است که نشان می‌دهد خانواده‌هایی با شرایط مطلوب تمایل به بهره‌مندی از اعتبارات و مشارکت در ایجاد صندوق را دارند. براساس نتایج فوق پیشنهاد می‌شود از آنجایی که وضعیت اقتصادی روستاهای مورد مطالعه در سطح پایین می‌باشد، روستاییان به ایجاد صندوق و از محل این وام‌ها به ایجاد کسب‌وکارهای جدید، به صورت مشارکتی ترغیب شوند و نیز با توجه به ویژگی‌های عملکردی در موفقیت صندوق بایستی خلاقیت و نوآوری به عنوان زمینه رشد و شکوفایی صندوق در عرصه اقتصادی و اجتماعی توسعه یابد و در اولویت برنامه‌های توسعه پایدار روستا قرار گیرد و در نهایت دولت می‌تواند هر گونه کمک به توسعه روستایی را در قالب اعطای اعتبار به این صندوق‌ها عملی نماید.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- 1) Akhter, J., Kun, Ch., & Chuhwunonso, O. ,2018, Rural Women's Empowerment is Generated through Microcredit Schemes: Opportunities in Bangladesh, *Journal of Applied Sciences and Research*, 1(8), 1-12.
- 2) Awunyo-Vitor, D. Abankwah, V. & Kwansah, J.K.K. K. ,2012, Women Participation in Microcredit and its Impact on Income: A Study of Small-scale Businesses in the Central Region of Ghana, *American Journal of Experimental Agriculture*, 2(3), 502-551
- 3) Alaedini, P, and Jalalimosavi, A., 2010, Evaluating effectiveness of Microfinance Services Support Program and the Rural Women Micro Credit Fund in Iran, *Journal of Rural Development, Tehran*, 2(2).
- 4) Amini Nejad, R. ,2009, Design a model to study the impact of social capital On entrepreneurial financing in starting a new business with a focus on informal investors, Master Thesis, The field of entrepreneurship, Faculty of Management, University of Tehran.
- 5) Afrin, S. ,2008, A Multivariate Model of Micro Credit and Rural Women Entrepreneurship Development in Bangladesh, *International Journal of Business and Management*, August.
- 6) Azkiya, M; Imani, A, 2005, The role of microcredits in empowering and creating employment for released prisoners, In the collection papers of the conference in rural microcredits and poverty alleviation in Keshavarzi Bank, The center of economic Research.
- 7) Atieno, R. ,2001, Formal and informal institutions' lending policies and access to credit by small-scale enterprises in Kenya: An empirical assessment. Nairobi, Kenya: The African Economic Research Consortium.
- 8) Bushra, A. & Wajiha, N. ,2015, Assessing the social-economic determinants of women empowerment in Pakistan, *procidia- social and Behavioral Sciences*, 177, 1-12.
- 9) Barimani, F. Nikmanesh, Z. Khodaverdilu, S. ,2013, Investigating the role of microcredit in empowering rural women, Case example: Lakstan village, Selmas city, *Journal of space economics and rural development*, 1(1), 69-82.
- 10) Balogun, Olubunmi Lawrence. ,2013, Social Capital And Microfinance: An Antdote to poverty among Rural households in Southwest Outhwest Nigeria, Department of Agricultural Economics & Extension, Babcock University, Ilishan-Remo, Ogun state Nigeria.
- 11) Basargekar, P. ,2010, Measuring Effectiveness of Social Capital in Microfinance: A Case Study of Urban Microfinance Programme in India, *International Journal of Social Inquiry*.

- 12) Cope, J. Jack, S. & Rose, M, B. ,2007, Social capital and Entrepreneurship: An Introduction, international Small Business Journal, 25(3), 1-12.
- 13) Drolet, J. ,2009, Women and Micro Credit: Implications for Social and Economic Development', Social Development Issues, 31(1), 1-12
- 14) Duval, A. & Goodwin-Groen, R., ,2004, Nurturing microfinance in a challenging environment: the Ford Foundation in China, CGAP DIRECT Case Studies in Donor Good Practices No. 10, Consultative Group to Assist the Poor, March.
- 15) Deyhim, H. & Vahabi, M. ,2003, Women's access to the credits of the banking system, The Journal of Women's Research,3(7), 1-12.
- 16) Foadi, F, Chaharsoghi Amin, H. Alipour, H. ,2011, The factors affecting in success of rural women's microcredit fund, A case study of International Project Carbon, Journal of Rural Development,14(4),49-64.
- 17) Fasoranti, M.M. ,2010, The influence of micro-credit on poverty alleviation among rural dwellers: A case study of AKOKO North West Local Government Area of ONDO State". Africa journal of Business Management, 4(8), 1438-1446.
- 18) Global, Envision. ,2019, Poverty alleviation through microfinance in China, web document, Global Envision, February.
- 19) General population and housing census. ,2016, Statistical yearbook of Hamadan province.
- 20) Golmohamadi, F.; 2010, Grameen Bank suitable pattern in Employment creation and empowerment in rural women, monthly in Pure entrepreneur,14(5), 1-12.
- 21) Gazdar, h. ,1996, a profile of poverty in Pakistan some insights for Pakistan integrated household survey, sticerd, lse, mimeo.
- 22) Hoque, S. ,2008, Does Micro credit Programs in Bangladesh Increase Household ability to Deal with Economic Hardships, (www.mpra.uib.unimuenchen.de/6678/ (accessed on 14 April.
- 23) Ksoll, C, et al., 2013, Impact of Village Savings and Loans Associations: Evidence from a Cluster Randomized Trial, Published The Rockwool Foundation Research Unit, Study Paper,56.
- 24) Kasarjyan, Milada., 2011, Improving the functioning of the rural financial markets of Armenia, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, 62(5), 1-12.
- 25) Luan, D.X. & Bauer, S. ,2016, Does credit access affect household income homogeneously across different groups of credit recipients? Evidence from rural Vietnam, Journal of Rural Studies, 47, 186-203.
- 26) Li, X., Gan, C., & Hu, B. ,2011, The welfare impact of microcredit on rural households in china. The journal of social-economics, 40, 404-411.
- 27) Mohamadi, Y. Avatefiakmal, F. & Zamiri Araste, M. ,2018, Effects of microfinance and empowerment of rural women in Kermanshah and Hamedan, Journal of space economics and rural development,7(26),169-188.
- 28) Movahedi, R., & Alitavakoli, F. ,2017, Analyzing barriers to pooling women's micro capitals in the rural women's cooperatives of Jiroft city, Psychological-social studies of women, 15(1), 99-133.
- 29) Mehralitabar firuzjani, M. ,2016, Explaining the effectiveness of community oriented financial organizations on the development of forest-mountainous rural areas, Ph.D. Thesis, Supervisor of Dr Jalaliyan and Dr Barimani, Geography field, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran.
- 30) Mazmuder, M.S.U & LU, W., ,2015, What Impact Does Microfinance Have on Rural Livelihood? A Comparison of Governmental and Non-Governmental Microfinance Programs in Bangladesh, World Development, 68, 336-354.
- 31) Mafi, F. ,2008, Micro credit, Attributes, Experiments, Strategies, The group of Economics research.
- 32) Mohapatra, S. ,2007, the rise of self-employment in rural china: development or distress? World development, 35.

- 33) Misra, A. ,2006, Micro Finance in India and Millennium Development Goals: Maximising - Impact on Poverty, Discussion paper for Workshop on World Bank Singapore 18 September.
- 34) Mujeri, m. ,2004, Aquiet Transition: some Aspects of the histori of Economic Growth in Bangladesh, 1970-2000, country paper prepared for the Global Growth project.
- 35) Mirzaamini, M. ,2004, The First step report: The project of entrepreneurship development studies and employment in the villages, university graduate employment assistance organization.
- 36) Mirzaamini, M. ,2004, Report the first step: Project of Entrepreneurship Development and Employment in the country's villages, Cooperative organization of Employment Graduates of Jahad University.
- 37) Nguyen, C. ,2008, IS a Governmental Micro-Credit Program For The Poor Really Pro-Poor? Evidence From Vietnam, The Developing Economies XLVI-2.
- 38) PlaNet Finance. ,2005, Rural credit cooperatives in China, Background information, PlaNet Finance.
- 39) Rahmani fazli, A. & Homayounpour, M. ,2007, Investigation of agricultural credits of Neka city, The University of Shahid Beheshti.
- 40) Shahrokhi Sardo, S. & Karami, A. ,2016, Analysis of participation promoters and their impact on economic performance In Rural Women Micro Credit Fund (Case study: Central part of Jiroft city). Journal Psychosocial studies of women, 14(3), 185-212.
- 41) Saei, M. & Ziaee, S. ,2015, Investigating the effect of micro-credit funds on poverty reduction, income generation and employment in Kerman province, Journal of Economic Research and agricultural development in Iran, 2(47), 227-235.
- 42) Sivachithappa, K. ,2013, Impact of Micro Finance on Income Generation and Livelihood of Members of Self Help Groups – A Case Study of Mandya District, India, 2nd Global Conference on Business and Social Science, social and behavioral sciences, 91, 228-240.
- 43) Salwa, A. H. F., Azhari, A.M. & Tamkin, B. J., ,2013, Success Factors of Successful Microcredit Entrepreneurs: Empirical Evidence from Malaysia, International Journal of Business and Social Science, 4(5), 153-159.
- 44) Shahrukhi sardu, S. & Karami, A. ,2016, Analysis drivers of participation and Their impact on economic performance of rural women's microcredit fund, Case study: central part of Jiroft city, The Journal of psychological-social studies of women, 14(3), 185-212.
- 45) Saei, M. & Ziyaei, S. ,2015, Investigating the effect of microcredit funds on reducing poverty creating income and employment in Kerman province, The Journal of Economic research and agricultural development of Iran, 2(47), 227-235.
- 46) Shirazi, Shah. ,2009, Role of Pakistan poverty alleviation fund's micro credit in poverty alleviation, A Case of Pakistan, Pakistan Economic and Social Review, Pakistan Economic and Social Review, 15(47).
- 47) Seemi, W. ,2009, Does rural micro credit improve well-being of borrowers in the Punjab (Pakistan)?, Pakistan Economic and Social Review, 47(3).
- 48) Sanyang, E. S. & Huang, W. ,2008, Micro-financing: Enhancing the role of women's group for poverty alleviation in rural Gambia, World Journal of Agricultural Sciences, 4(6), 665-673.
- 49) Selinger, E. ,2008, Does Microcredit "Empower"? Reflections on the Grameen Bank Debate, Department of Philosophy, Rochester Institute of Technology.
- 50) Van rooyen, C. Stewart, R. & De wet, T. ,2012, The Impact of Microfinance in Sub-Saharan Africa: A Systematic Review of the Evidence, World Development, 40(11), 2249-2262.
- 51) World Bank. ,2011, Measuring the Dimensions of Social Capital, accessed on the 08/Aug/2013. <http://web.worldbank.org>.
- 52) .Zarea, B. & Mirbagheri, A. ,2013, The study of individual and social factors affecting the tendency of rural women to participate in the microcredit fund of Mazandaran province, The Journal of Social Welfare, 12(46), 461-498.